

ULUSLARARASI MEVLANA HALİD-İ BAĞDADI SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ
INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAVLANA KHALID AL-BAGHDADI PEAPERS

بحوث المؤتمر الدولي حول مولانا خالد البغدادي

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Erdal BAYKAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KESKİN

Ankara 2012

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ & VAN İL MÜFTÜLÜĞÜ
YUZUNCU YIL UNIVERSITY FACULTY OF DIVINITY & MUFTI OF VAN PROVINCE

جامعة يوزوجي بيل كلية الالهيات & دار الإفتاء بحافظة وان

ULUSLARARASI MEVLANA HALİD-İ BAĞDADİ SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAVLANA KHALID AL-BAGHDADI

المؤتمر الدولي حول مولانا خالد البغدادي

11-13/06/2010

VAN/TÜRKİYE

AÇILIŞ / OPENING / الإفتتاحية

11 Haziran 2010 / 11 June 2010 / 11 حزيران 2010

17.30-18.30

YER / PLACE / المكان

KÜLTÜR SARAYI

OTURUMLAR / SESSIONS/الجلسات

12 Haziran 2010 / 12 June 2010 / 12 حزيران 2010

YER / PLACE / المكان

M.E.B. HİZMET İÇİ EĞİTİM MERKEZİ

GEZİ / TOUR / الجولة

13 Haziran 2010 / 13 June 2010 / 13 حزيران 2010

İletişim Adresi/Contact/الاتصال

sempozyum.mhbagdadi@gmail.com

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye Göre Mürîd-Mürşîd İlişkisinin Boyutları

Ramazan MUSLU¹

Özet

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye (ö. 1242/1827) göre tasavvufî terbiyede mürîd-mürşîd ilişkisinin en önemli boyutu feyizdir. Feyzin gerçekleşmesi "ihlas", "edeb" ve "muhabbet" gibi bazı unsurlara bağlıdır. Bu unsurların kendi aralarındaki ilişki de kuşkusuz önemlidir. Zira ihlas olmadan edepten, edep olmadan ihlastan bahsedilemeyeceği gibi, muhabbet olmadan da ihlas ve edepten söz edilemez. Dolayısıyla mürîdin, mürşîdiyle olan ilişkisinde edeple ilgili göz önünde tutması gereken daha başkaca unsurlar vardır. Bağdâdî, tasavvufî terbiyede öncelik verdiği "edep" kurallarını ve özellikle de bir mürîdin riâyet etmesi gereken hususları *er-Risâletü 'l-Hâlidîyye* adlı eserinde ele alıp incelemiştir. Ona göre, bir mürîdin mânen feyz alabilmesi bu âdâba ya da unsurlara riâyet etmesine bağlıdır. Tebliğde Bağdâdî'nin eserleri ve özellikle de adı geçen eseri bağlamında, mürîd-mürşîd ilişkisinin boyutları ve unsurları ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nakşibendîyye, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Mürîd, Mürşîd, Seyr u Sülûk

Dimensions of relation between Disciple and Sufi Master according to Mawlânâ Khâlid al-Baghdâdî

Abstract

In Sheikh Mawlânâ Khâlid al-Baghdâdî's (d. 1242/1827) teachings, spiritual enlightenment (*fayz*) is the most significant dimension of the relation between disciple and the Sufi master. Achievement of fayz depends upon some elements such as sincerity (*ikhlas*), ethics and love. Of course interrelatedness of these terms is also important; because manners will not be complete without sincerity just as the imperfection of sincerity and manners in the absence of love. There are some other principles related to manners that a disciple needs to observe in his relation with his master. Baghdadi deals with such principles of manners and especially the particular matters to be observed by a disciple in his book

1 Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi (rmuslu@sakarya.edu.tr)

al-Risālah al-Khālidiyyah. According to Baghdadi, disciple's spiritual enlightenment depends on careful observance of these principles. This paper focuses on Baghdādī's works -especially the above mentioned book- to demonstrate the dimensions and principles of relation between Sheikh and the disciple.

Key words: Naqshbandiyya, Mawlānā Khālīd al-Baghdādī, Disciple, Sheikh, Spiritual Journey.

Giriş

XIX. yüzyıl Nakşibendî şeyhlerinden Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, İslam coğrafyasında etkin ve nüfuzlu bir şeyh olarak tanınır. Kendi adına izâfe edilen Hâlidîyye kolu, halifeleri vasıtasıyla İslam dünyasının pek çok bölgesine yayılmış ve adından sıkça söz ettirmiştir. Nakşibendiyye tarikatının söz konusu yüzyılda yeniden canlanmasını sağlayan bu mutasavvıfın, tasavvufi anlayışını dayandırdığı temeller, eğitim ve terbiye metodu, intisapta aradığı şartlar ve müridleriyle ilişkisi gibi hususlar önemli ve incelenmeye değer konulardır. Biz bu tebliğimizde onun mürid-mürşid ilişkileri bağlamında öne çıkardığı hususları ele alıp incelemeye çalışacağız. Ancak daha önce mürid kavramı üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

İradesi, isteği olan kişi manasındaki "mürid" kavramı, bilindiği gibi, tasavvuf yolunu tutmaya veya tarikata girmeye karar veren yahut bir şeyhe bağlı bulunan kişi anlamına gelir. İlk sūfîler mürid terimini Hakk'a giden yolda kararlı ve sağlam bir irade ortaya koyan kişi anlamının yanı sıra iradesi olmayan kul anlamına da kullanmışlardır. Tâlib-mürşid ilişkisinde tâlib mürid, mürşid ise murâddır. Diğer yandan kulun kasti, talebi ve iradesi fânî olunca yerini Hakk'ın kasti, talebi ve iradesi alır. Müridliğin yani irade sahibi olmanın Allah'ın bir sıfatı olduğu göz önünde tutulduğunda ise hakiki müridin Allah olduğu görülür. Bu durumda kul da Hakk'ın murâdı olmuş olur. Dolayısıyla mürid kavramı, bir yönden irade sahibi, diğer yönden de iradeyi Hakk'a teslim etmeyi ifade eder.² Bizim burada mürid kavramıyla kastettiğimiz anlam birincisidir, yani bir mürşide bağlı bulunan sâliktir. Seyru sülûkteki süreç itibarıyla de daha çok yolun başlangıcındaki sâliki göz önünde tutuyor ve onun mürşidiyle ilişkisinin boyutlarını ele almak istiyoruz. Konunun kapsamlı olması böyle bir sınırlandırmayı gerekli kılmaktadır. Mürşid kavramıyla da kâmil bir şeyhi kastettiğimizi ayrıca izah etmeye gerek olmadığını düşünüyoruz.³

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin mürid mürşid ilişkisinde öne çıkardığı en önemli boyut "feyiz" kavramıdır. Bilindiği gibi feyiz (feyz), feyezân ve fiyuzât kelimeleri sözlükte fazla suyun yatağından taşması, bir haberin şâyi olması ve bir sırrın ifşa edilmesi gibi anlamlara gelir. Tasavvufî düşüncede bu kavram ilk defa İbnü'l-Arabî tarafından oluş ve varlığı açıklamak için kullanılmıştır. Bu kavramla birlikte feyz-i akdes ve feyz-i mukaddes kavramlarına da yer verilmiştir. Ona göre Allah sürekli bağış ve lütuf sahibidir; her çeşit iyilik ve nimet O'ndan taşıp gelir ve bu taşmaya feyiz ve feyezân denir.⁴

2 Süleyman Uludağ, "Mürid", *DİA*, XXXII (İstanbul 2006), s. 47-48.

3 Mürşid kavramıyla ilgili bk. Abdurrahman Memiş, *Hâlid-i Bağdâdî: Hayatı, Eserleri, T - sirlere ve Anadolu'da Hâlidîlik*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 247-249.

4 Selçuk Eraydın, "Feyiz", *DİA*, XII (İstanbul 1995), s. 513-514.

İbnü'l-Arabî'nin de kaydettiği gibi bilgi kesbî ve vehbî olmak üzere iki kısma ayrılır. vehbî bilgiler akıl üstü olduğundan bunlara ancak ihsan edilirse sahip olunabilir. Füyuzât denilen bu bilgileri ancak mükâşefe ve müşâhede ehli elde edebilir. Feyzin kaynağından gelen bu bilgiler sırasıyla sırâ, ruha ve nefse ulaşır. Nebî ve velilere gelen bilgiler bu türdendir. İlahî feyiz dâimî olduğundan veliler aracılığıyla sürekli olarak insanlara ulaşır. İşte mutasavvıflar “feyiz” deyince bu ilmi anlar; bunu almaya *istifâze*, *tefeyyüz*, *ahz-ı feyz*; vermeye de “ifâze” denir. İlahî ve rabbânî feyzin insanlara ulaşmasında aracı olmaları itibariyle nebi ve veliler de feyzin kaynağı sayılır. Mutasavvıflara göre Hak'tan gelen feyiz yani bilgi ve ruhi zevk hali Hz. Peygamber (*akl-ı evvel*) aracılığıyla velilere, onlar aracılığıyla da insanlara ulaştığından müridlerin feyiz menbaî mürşidlerdir. Mürşidin doğrudan doğruya Hz. Peygamber vasıtasıyla (*akl-ı evvel*) Hak'tan aldığı feyze “ilâhî feyiz”, silsile vasıtasıyla aldığı feyze ise “isnâdî feyiz” denir. Müridin tarikata girip şeyhten feyiz ve irfan almasına da “ahz-ı feyz” adı verilir.⁵ İşte Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî de mürid mürşid ilişkisinde bu boyuta büyük önem vermiş ve feyiz almanın usûl ve esaslarını ayrıntılı bir şekilde kaydetmiştir.

Feyz almak için pek çok unsur ya da vasıttan söz edilebilir. Ancak Bağdâdî'ye göre ön plana çıkan unsurlar, “ihlâs”, “edep” ve “muhabbet” kavramlarıdır. İhlas; gösterişi bırakmayı, amelde ve ibadette samimi olmayı ve kalbi, sefasına keder veren şeylerden kurtarmayı ifade eder. Bir işi sırf Allah için, O'nun rızası için yapmaktır. Tasavvufta, bir kişinin işinde Allah'tan gayriyi görmez hale gelmesi, ihlâsın en son noktası olarak ifade edilir.⁶ Bu açıdan bakıldığında müridin mürşidiyle ilişkisinde ihlâs ve samimi olmasının lüzumlu görülmesi, onun nihai hedefinin Hakk'ın rızasını kazanarak O'ndan başka hiç bir şeyi görmez hale gelmesi olduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret eder.

Kalbin feyiz almaya hazır hale gelmesi ya da getirilmesi müridin ihlâsıyla doğru orantılıdır. Müridin feyiz alabilmesi için ihlâsının öyle bir mertebede olması gerekir ki mürşidini Resûlullah'ın (s.a.) vekili ve Allah'ın yeryüzünde gölgesi olduğunu bilmelidir.⁷ Mürşidin ruhaniyeti hiçbir durumda müridten ayrılmaz ve feyzi nerede olursa olsun kendisine ulaşır. Feyzin anahtarı bu şekilde inanmak ve talep etmektir. Böylece keşif ve rû'yet ehli mürid, mürşidin nurunu doğuyu ve batıyı kuşatmış olarak görür. Bu şekilde görmeyen müridin noksanlık ve zafiyeti keşfededir; mürşidinin nispetinde değil. Aynı şekilde mürid şeyhinin uykusunu kendisinin geceyi ihya etmesinden; yemesini de kendisinin nafîle oruç tutmasından daha üstün ve onun bir nefesteki terakkisinin, ömrü boyunca sülûk eden bir sâlikin terakkisi miktarı olduğuna inanmalıdır. Yine aynı şekilde mürşidinin nazarı bir kimseye – ki o kişi fâsık da olabilir – isabet etmiş olsa o kişinin yüksek makamlara ulaşacağına itikad etmelidir. Bağdâdî, müridin, nazar konusunda Allah'ın her şeye kâdir olduğu ve mü'minin Allah'ın nuruyla baktığı gerçeğini göz önünde tutması gerektiğini hatırlatır.⁸

5 Selçuk Eraydın, “Feyiz”, *DİA*, XII (İstanbul 1995), s. 514.

6 Mevlânâ Halid Ziyâeddin Nakşibendî, *Tercüme-i Risâle-i Hâlidîyye*, çev. Şerif Ahmed b. Ali, (baskı yeri ve tarihi yok), s. 3. (*Risâle-i Hâlidîyye*)

7 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 6, 46-47.

8 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 49.

Yine feyiz almak için kalbin hazır hale getirilmesi, müridin her türlü dünyevi ve uhrevi düşünceden, hayal ve hâlden ve hatta kendi varlığından bile geçip mâsivâyı tamamen unutmaya bağlıdır. O, feyz-i ilâhîyi talep ederek nazarını kalbinin derinliklerine yönlendirip kalbini mürşidinin kalbine bitişirmelidir. Fetih gerçekleşince de feyz-i ilâhî denizler misali kalbe tevaccüh eder. Şayet kendisi bunu idrak etmese bile bu şekilde itikad etmelidir. Zira vüsûl için idrak şart değildir.⁹

Mürîd mürşid ilişkisinde feyzin gerçekleşebilmesi için öne çıkan unsurlardan biri de muhabbet bağıdır. Muhabbet, Allah ehline gösterilir ve aynı zamanda feyzin daha çok ve daha ziyade olmasına sebep olur. Hatta bazılarına göre feyiz almanın tek bir sebebi olarak gösterilmiştir, mürşide muhabbet. Bağdâdî'nin kaydettiğine göre böyle bir muhabbetin; samimi, tekellüfsüz, sıdk ve yakîn üzere olması gerekir. Zira muhabbet, müridin derûnundan mürşidin bâtınına akan manevî bir nehirdir. Bu nehir sebebiyledir ki mürşidin bâtınından devamlı surette feyiz akar ve mürid de onun câzibesine kapılır. Bu nehrin genişliği, müridin şeyhine duyduğu muhabbetin azlığı ya da çokluğu ile doğru orantılıdır. Nitekim muhabbetin galeyani halinde bazen bu manevi nehir deniz olur ve müridin kalbi tamamen mürşid tarafına tevaccüh ederek mürid şeyhte fânî olur. Böyle bir müridin kalbine bazen bir defada mürşidin bütün ahvâli aksedebilir.¹⁰

Bağdâdî'ye göre böyle bir muhabbet, edep ve ihlası da gerektirir. Yani muhabbet sahibi aynı zamanda ihlaslı ve edep kurallarına riâyet eden bir kimse olmak durumundadır. Zira seven kimse sevdiği hakkında daima edebe riayet etmiş ve ihlaslı olmuştur. Sevdiğinde her hangi bir ayıp ve kusur görmediği için de kendisinden ihlas ve yakîn zâil olmaz.¹¹

Öte yandan bunları gerçekleştiren bir mürid; ihlaslı, muhabbetli ve edepli olmasının gerçekte Allah Teâlâ'nın kendisine bir ihsanı olduğunu bilmeli ve bu nedenle de şükretmelidir. Zira her bir makama münasip bir edep kuralı vardır. Bağdâdî, "Tamamı elde edilemeyen şeyin tamamı terk edilmez" düsturu gereğince tamamını zikretmek mümkün olmasa da bir kısmını kaydetmiştir:¹²

Niyet, Râbta ve şeyhe hizmet edebi

Mürşidin huzurunda bulunma, onunla konuşma ve onun hizmetinde bulunma edebi

Kalbi feyze hazırlama, ihlasın keyfiyeti ve talep edebi

Vird ve hatm-i hâce edebi

Sülûk ve mücâhede edebi¹³

9 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 53.

10 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 4.

11 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 4.

12 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 5.

13 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 6.

Niyet

Müridin mürşidiyle ilişkisinde dikkat etmesi gereken hususlardan ilki niyetinde ihlas sahibi olmasıdır. Niyetin dindeki yeri ve önemi bilinmektedir. İbadetlerde olduğu gibi müridin muradına ulaşması da niyet ve ihlasına bağlıdır. Bunlar her şeyden önce gelir. Zira riya ehlinde olduğu gibi niyet sağlam olmayınca yakınlık uzaklığa; rıza da ukûbete dönüşür. İhlas, zahiri amellerde gerekli iken, kalple ilgili amellerde ise daha önemli ve daha gereklidir.¹⁴

Bağdâdî, niyetle ilgili olarak tarikat şeyhlerine yönelen kimseleri mürid ya da gayr-i mürid olmak üzere iki kısımda değerlendirir. Ona göre irade ve istek sahibi bir mürid niyetle ilgili şu hususlara dikkat etmelidir: Kalbini şeyhi vasıtasıyla Hakk'a yönlendirmeli ve O'nu kastetmelidir. Yani, dünyevî veya kurbiyet, velâyet, irşâd ve mârifet gibi uhrevî bir maksat gütmemelidir. Çünkü bunların hepsi mâsivallahı istemek anlamına gelir. Mürid bunları ancak bütün tevaccühü ubûdiyeti gerçekleştirmeye yönelik ise talep edebilir.¹⁵ Gayr-i mürid bir kimsenin niyeti ise rızâ-yı bârî olmalıdır. Şeyhi imtihan etmeyi ve hatta onun keramet göstermesini dahi kast etmemelidir. Zira imtihan eden lanetlenmiştir. Çünkü velilikte keramet şart olmadığı gibi şeyhin efdal olduğunu gösteren bir alâmet de değildir.¹⁶

Râbta

Mürid-mürşid ilişkisinin boyutlarından biri de seyr ilallah'a vesile olan râbıta'dır.¹⁷ Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye göre râbta, tarikatta müridin, kâmil ve fenâ fillâh makamında bulunan şeyhin rûhâniyetinden medet istemesidir.¹⁸ Müridin günlük virdini yaparken

14 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 7.

15 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 8. *Reşahât* müellifi der ki: Mürid zâta müteveccih olunca artık sıfata teveccühü doğru ve sahih olmaz. Çünkü zâta teveccüh etmek, sıfata teveccüh mertebesinden daha yüksek ve yücedir. Zâta teveccüh, künh ve hakikati itibariyle değildir. Bk. Aynı yer.

16 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 9-10.

17 Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî râbıtının şu şekilde yapılmasını tavsiye eder: İki gözün ar - sındaki huzâne-i hayâl ile mürşidin vech-i rûhâniyyetine belki iki gözü arasına nazar eyle. Zira orası menba-ı feydzdir. Sonra mürşide tazarru ve tevessül et, mürşidin rûhâniyyetinin huzâne-i hayâle dâhil ve onda hâzır, kalbe ve kalbin dibine yavaş yavaş nüzul ettiğini mûlahaza kılup sen dahi ötesinden yavaş yavaş cereyân ve nüzûl edip onu ayn-ı hayâlinde gaip etmeyisin, hatta nefsinden gaip olasın. Zira kalbin derinliğine nihayet yoktur ve seyr ilallah kalpte hâsıl olur. Eğer bütün vukûflar bu râbta ile olsa, feyzin nüzûlü daha süratli olur. Çünkü maksûd olan zâttır. Bk. *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 10, 56.

18 Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî râbıtının delillerini şu şekilde sıralar: Eğer denilirse ki râbıtaya delil-i sâbit var mıdır? Biz deriz ki, evet, Kitap, sünnet ve kıyas ile delil sâbittir. Kitap ile sübûtu "Mevlâyâ ulaşmak için vesile talep edin" (el-Mâide, 35) kavli şerifidir. ve eğer burada vesileden murad râbıtanın gayridir denilirse, biz "vesile" kavramı burada umûmîdir, deriz. Taleb-i vesile ile emir sâbit oldu ise râbta vesilelerin en üstünüdür. Zira "vesile" Peygamberimiz (s.a.) ve yahut onun nâibleridir. Hak

zikir anında şeyhine râbita yapması, onun tefrikadan uzaklaşıp cem' haline geçmesine yardımcı olur. Râbita bu açıdan büyük bir iksir olup nefsi terbiye etmeye, şeytanı uzaklaştırmaya, feyz-i ilâhiye ve Hakk'a vasıl olmaya bir vasıta. Zira şeyhin rûhâniyetini düşünmek edep ve terbiyeyi muhafaza ettirir. Müridin, şeyhinin yanında hazır bulunduğunu düşünmesi feyiz almayı kolaylaştırır. Böylece huzuru ve nuru tamamlanan mürid, kötü ve çirkin işlerden de uzaklaşmış olur.¹⁹

Hâlid-i Bağdâdî, râbitanın ehil kimselere yapılması gerektiği görüşündedir. Vücûdundan fânî olmamış bir kimseye yapılan râbitanın, salık için fenâ halini temin edemeyeceğini ve hatta bazen onu tehlikelere sokacağını ifade eder. Ayrıca hakikat sahibi şeyhin müridi ile rabbi arasında bir vasıta olduğunu, vasıtadan yüz çevirmenin ise Rabbi'nden yüz çevirmek anlamına geldiğini söyler.²⁰

Râbita konusunda detaylı bilgiler veren Hâlid-i Bağdâdî, yolun bütün edeplerini yerine getirmeyi müridlerine tavsiye etmiş, Kitap ve sünnete muhalif olanlardan uzaklaşıp Allah Teâlâ'ya sığınmalarını hatırlatmış ve onların sabah akşam İslâm'ın dayanağı olan Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin doğrulukla devamı ve din düşmanlarına galip olması için dua etmelerini istemiştir.²¹

Râbita Nakşbendiyye sâliklerinin tamamı için gerekli bir unsur mudur, yoksa seyr u sülûkün belli bir mertebesinde mi yapılır? Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin yeğeni Es'ad Sâhib, râbitanın tarikata yeni girmiş, Allah'ı tefekkür ve zikir sırasında huzuruna mani olacak vesvese ve havâtırın esaretinden kalbini kurtaramayan mübtediler için olduğunu kaydeder. Ona göre şeyhinde fânî olmuş, oradan fenâ fi'r-resûl makamına ulaşmış olan sâliklerin her ne surette olursa olsun râbita yapmaya ihtiyacı yoktur. Bu makam hakikatte zâtî tecellileri müşahede etmek için bir köprüdür. Böyle bir kimsenin de râbitaya ihtiyacı yoktur.²² Sâhib'in bu değerlendirmesi, râbitanın seyr u sülûkün başlangıç mertebesinde yapılan veya yapılması gereken bir ritüel olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hizmet

Mürid müşîd ilişkisinin boyutlarından birisi de hizmettir. Bağdâdî, müridin hizmet

Teâlâ'nun "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olunuz" (Âl-i İmrân, 3/31) âyeti de râbitaya işaret eder. Zira ittibâ, metbûu görmeyi veya tahayyül etmeyi iktiza eder. ve eğer öyle olmasa ittibâ olmaz. Sünnet ile sübutu İmâm-ı Buhârî'nin zikrettiği vechile Hz. Ebû Bekir Sıddîk (r.a.) bir gün Hz. Resûl-i Ekrem'e (s.a.) şikayet ederek "rûhâniyet itibarıyla helada bile hayalimden çıkmıyorsunuz," demiştir. Hz. Ebû Bekir (r.a.) bu sebeple Hz. Fahr-i Âlem'den (s.a.) son derece hayâ ederdi. Kıyas ile sübutuna gelince vesileleri maksûd bi'z-zâta vesile ve maksûda yardımcı olarak tahayyül etmekte bir sakınca yoktur. Ancak memnu olan vesilelerin kendisini maksûd bi'z-zât kılmaktır. Lâkin râbitada durum böyle değildir. Râbitayı inkar edenler ise bu iki farklı durumu tefrik ve temyizden acizdirler. Bk. *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 11-12.

19 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 56-57.

20 Esad Sahib, *Mektûbât-ı Mevlânâ Hâlid*, s. 212-213.

21 Esad Sahib, *Mektûbât-ı Mevlânâ Hâlid*, s. 121-122.

22 Esad Sahib, *Mektûbât-ı Mevlânâ Hâlid*, s. 187.

âdâbının, daha mürşidin huzuruna ve hizmetine gelmeden başladığını hatırlatır ve mürşidinin huzuruna gelmeden ve yola çıkmadan önce müridin abdest alıp günahları için istiğfar etmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre mürid, yolda yürürken de feyiz alabilir. Bunun için kalbini ihlâs, muhabbet ve tazarru ile mürşidinin kalbine tam olarak raptetmesi gerekir. Feyiz, her hususta âdâba riâyet etmekle elde edilir.²³

Mürşidin huzurunda bulunmanın âdâbı, zâhiri ve bâtnî olmak üzere iki kısma ayrılır. Müridin mürşidinin yüzüne bakmadan huzurunda boynu bükük bir şekilde durması, bir gereklilik bulunmadıkça kendiliğinden konuşmaması, âşık olan bir kimsenin mâşukunun yanında müstağnî bir şekilde durması gibi onun da mürşidinin yanında öylece durması ve mecliste bulunanlara iltifat etmemesi zâhirî âdâbındandır. Bağdâdî, burada müridin mürşidine olan muhabbet ve taziminin Allah için ve hakikatte O'na olduğuna özellikle dikkat çeker. Mürid sessiz ve gözleri kapalı bir şekilde durup feyiz almak için tazarru ile mürşidinin bâtınına yönelir. Bağdâdî ayrıca müridin mürşidini Resûlullah'ın (s.a.) vekili, mürşidine olan muâmelesini de ona (s.a.) veya sultana olan muâmele gibi bilmesi gerektiğini kaydeder.²⁴

Mürşidin huzurunda bulunmanın bâtnî edeplerine gelince, mürid mürşidinin huzuruna vardığında kalbinde gâflet, havâtır, imtihan, itiraz ya da nefsinde mürşide karşı bir isteksizlik veya nefret (*kerâhet*) olmamalıdır. Çünkü bunların tamamı mürşidin kalbinde müride karşı nefret doğurur ve onun mürşidinin nazarından düşmesine ve kalbinden çıkmasına neden olur.²⁵

Sonra mürid, mürşidin huzurunda gâfletten uzak bir şekilde vukûf-i kalbîyi sağlayıp bâtnî feyiz talep ederek kalbini mürşidin kalbine muhabbet ve tazarru ile raptedip onun teveccüh ve iltifatını beklemeli ve feyzin kendi talebine bağlı olduğuna yakinen inanmalıdır.²⁶ Feyiz idrak etmese bile yine de inancını kaybetmemelidir. Zira daha önce de ifade edildiği gibi vusûl için idrak şart değildir. Belki şart olan müridin mücerret itikadı ve feyze ulaşmaya olan hüsn-i zannıdır. Mürid, mürşidin huzurunda fazla kalmamalıdır. Zira mürşidin kalben nefret etmesinden sakınması gerekir. Aynı şekilde mürşidin bâtınından gâfil ve zâhiriyle meşgul olmamalıdır ki bâtnî feyizden mahrum kalmasın. Zira mürşidin zâhiri, erbâb-ı zâhir ve bâtnî da ehl-i bâtın içindir. Yine mürid "Mürşidim başkasına nazar ediyor ve onunla konuşuyor benimle konuşmuyor, ben ondan nasıl feyiz alabilirim?" diye hatırına bir soru getirmemelidir. Zira bu şekilde düşünmek, onun mürşidine itikad

23 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 13.

24 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 16. Bağdâdî bu konuyu şu şekilde açıklar: Zira hadîs-i şerifte "Âlimler peygamberlerin vârisleridir; kavmi içinde âlim ümmeti içinde peygamber gibidir. Ümmetimin âlimleri Benî İsrâil'in peygamberleri gibidir" buyrulmuştur. Tahkik erbabına göre bu hadîsin hakikati şudur: Âlimden murat ilminin gereğini yerine getiren ârif-i billah'tır. Zira kelâm-ı rabbânî delâletiyle âmil olmayan âlim eşeğe benzer. Bu nedenle bildiğiyle amel eden âlim ile amel etmeyen âlim arasında büyük fark vardır. Herhangi bir şekilde kıyaslanmaları da doğru değildir. Bk. Aynı yer.

25 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 18.

26 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 18.

ve inancının az olmasından ve ona karşı kötü zan beslemesinden neş'et eder.²⁷ Halbuki her durumda müşşitten feyiz almak mümkündür. Zira müşşid öyle bir mertebededir ki halk onun Hak'la meşguliyetine engel olamaz. Müşşidin Hak ile meşgul olması halktan gâfil olduğu anlamına da gelmez. Belki bütün müridler onun vasat-ı kalbinde hardal misalidir.²⁸

Yine mürid, müşşidin kendisine tebessümü ve zâhirdeki hüsn-i muâmelesi sebebiyle gurura kapılmamalı ve hatta şeyhinden kendisine bu şekilde muâmelede bulunmamasını istemelidir. Zira bazı müşşidler müride zâhir muâmelesi yapıp bâttından mahrum ederler. Bu nedenle mürid asla müşşidden kendisine tazim ve ihtiram göstermesini beklememelidir. Zira müşşidin müride tazimi zehir gibidir ve müridi yabancı sayması anlamına gelir. Öte yandan müşşidin müridi tahkir etmesi onu terbiye etmek içindir. Müşşid, müridi bütün hal ve hareketlerinde her zaman imtihan edebilir.²⁹

Eğer mürid şeyhinden zâhirde meşru olmayan bazı şeylerin sâdir olduğunu müşâhede ederse, Hz. Musa ve Hızır (a.s.) kıssasında geçen çocuğun öldürülmesi ve geminin delinmesi gibi olayların zâhir ve bâttını düşünmeli ve masiyeti müşşidden veya müşşidi masiyetten men etmelidir. Zira velâyet için ismet (günahsızlık) şart değildir.³⁰

Mürid, müşşidinin sorduğu sorulara doğru bir şekilde cevap vermeli, günahını bile ondan gizlememelidir. Kalbine gelen her türlü havâtırı – ister müşşidi ve tarikatıyla, isterse nefsi hazırlarıyla ilgili olsun – tövbe ve istiğfar ile uzaklaştırmaya güç yetiremiyorsa, müşşidine arz etmelidir. Eğer bu konuda acele etmezse o havâtır kalbinde olduğu sürece feyiz kapısı ona kapalı kalır.³¹ Mürid, bâttinî hallerini yalnızca müşşidine açmalı ve onları başkalarından gizlemelidir. Aksi takdirde o ahvâl kendisinden zâil olabilir.³²

Mürid, müşşidinin muhabbet ettiği kimseye muhabbet; buğz ettiği kimseye de buğz etmelidir. Bid'at ehli, gaflet erbâbı ve münkirlerden daima uzak durmalıdır. Çünkü onların kalplerinin katlığı, müridin aynasına yansır ve suyun ateşi söndürdüğu gibi nûrunu söndürür ve huzurunu kaçıır. Gaflet ve kasâvet kalbin zikirde yavaşlamasına ve hatta bazen de zikirden uzaklaşmasına sebep olur.³³

Bağdâdi, müridin müşşidiyle ilişkisinde dikkat etmesi gereken daha başka hususlar da zikreder: Mesela; mürid, binitine binerken müşşidinden sonra binmeli ve inerken de ondan önce inmelidir.³⁴ Eğer mürid müşşidin hâdimi ise ondan önce uyumalıdır. Mür-

27 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 19.

28 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 20-21.

29 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 23.

30 Bağdâdi, velâyette ismetin şart olmadığına delil olarak Resûlullah (s.a.)'ın ashab-na recim ve kat'-ı yed gibi şer'i hududların sâbit olmasını gösterir. Bununla beraber sahâbenin ednâsı velî olup evliyânın efdalinden daha üstün ve onların sıfat-ı velâyette velilerden daha güçlü olduğuna dikkat çeker. Bk. *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 25-26.

31 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 32.

32 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 32.

33 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 32-33.

34 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 31.

şidi lavobaya gittiğinde yakınında durmamalıdır. Yine müşhidin kullandığı eşyayı da ona saygısından dolayı kullanmamalıdır.³⁵

Müşhide hizmetin bedenle ve malla olduğuna dikkat çeken Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, bedenle hizmet konusunda müridin, müşhidine hizmetin Resûlullah'a (s.a.) ve hatta Cenâb-ı Hakk'a râcî olduğuna inanması gerektiğini söyler. Ayrıca mürid hizmetin kendisine Hak tarafından ihsan edilmiş bir nimet olduğunu bilmeli ve hatta bundan dolayı memnun ve müteşekkir olmalıdır. Öte yandan hizmetinden dolayı kalbinde müşhidine karşı bir iyilikte bulunma (*imtinân*) duygusuna da kapılmamalıdır. Zira böyle bir duygu zehir gibidir ve hizmetin ecrini zayi eder.³⁶

Mürid müşhidinin hizmetini gayet sevinç ve güler yüzle yerine getirmelidir.³⁷ Müşhidin emrettiği işi dini bir sebep yoksa asla geciktirmemelidir. Ona verdiği sözü, mutlaka yerine getirmeli ve kendi maslahatından önce onunkini yapmalıdır. Hak Teâlâ'nın kendisini ona hizmet için yaratmış olduğuna itikat etmelidir.³⁸ Ancak kendisini onun hizmetine de layık görmemelidir. Memur olduğu hizmette nefsinin kusurlu bilmeli ve müşhidinin muhtaç olduğu maslahatı, onun emretmesine ve hatırlatmasına ihtiyaç bırakmadan yerine getirmeye gayret etmelidir. Zira bu şekildeki bir hizmet, müşhidin kalbini rahatlatır; müridin müşhidin kalbine girmesine ve feyzin artmasına sebep olur ve böylece müşhidin batınındaki maneviyatın tamamı müridin kalbine yansır.³⁹

Malla hizmet konusuna gelince, Bağdâdî'ye göre mürid, Hak Teâlâ'nın verdiği bütün mal ve evlâdın âlem-i ezelde müşhidinin rûhâniyeti bereketiyle kendisine verildiğine inanmalıdır.⁴⁰ Bu nedenle müşhidine bir şey verdiği zaman onu utandıracak yerde veya şekilde vermemelidir. Yaptığı ikramı müşhide göstermeyi amaçlamamalı ve bu nedenle bizzat müşhidin kendisine değil hâdimine teslim etmelidir. Kabul olunması için de zâhiren ve bâtınen Hak Teâlâ'ya tazarru ve ilticâ etmelidir. vermiş olduğu şeyi müşhidine ve meşâyihden başka zevâta nezir etmiş olsa daha makbul ve riyadan daha uzak olur. Malının en güzel ve en temiz yerinden vermeli ve kabûlü durumunda da Hak Teâlâ'ya şükretmelidir.⁴¹

İletişim

Mürid müşhid ilişkisinin boyutlarından biri de iletişimidir. Bağdâdî, müridin müşhidiyle konuşmazdan önce ondan izin istemesi ve konuşurken de sesini alçak tutması gerektiğine dikkat çeker. Ona göre mürid, müşhidin konuşmasını kalp ve lisanıyla tasdik etmeli ve gerek lafzen ve gerekse kalben "Niçin?" ya da "Neden böyle?" gibi sorularla mukâbele etmemelidir. Zira hakikat ehline göre müşhidine bu şekilde mukâbelede bulunan bir mürid asla iflah olmaz. Çünkü ehlullahın bazı fiileri vardır ki sadece Hakk'ın kudretinden

35 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 31-32.

36 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 40.

37 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 43.

38 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 40-41.

39 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 42-43.

40 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 43.

41 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 44.

neş'et eder ve yine bazı işleri de vardır ki bir hikmete mebnîdir. Bu nedenle, mürşidin fiilini ya da o fiilin sebep ve hikmetini sormak ya da sorgulamak edebe uygun değildir. Yapılması gereken kalp huzuru ile tasdik ve sükût etmektir.⁴²

Bir problemi çözme ya da hâlini arz etmenin dışında mürşid ile gereksiz konuşmak doğru değildir. Gördüğü rüyayı veya keşfini anlattıktan sonra mürşidi bir şey söylemezse, onu tabir ettirmeye çalışmamalıdır. Asla gayb ile ilgili hususlarda soru sormamalıdır. Zira gayb ile ilgili hususlar mürşide münkeşif ise izhârına mezûn olabileceği gibi olmayabilir de. Müridin yapması gereken şey, mürşidinden sâdır olan şeylerin tamamını tasdik etmektir.⁴³

Mürid, her iş ve meşguliyetinde mürşidinden izin istemelidir. Zira mürşidin izninde bereket vardır. Mürşidinden hâlini, sözünü ve malını gizlememelidir. Yolculuğa çıkmadan önce mürşidinden izin istemeli, yolculuktan dönünce de dergâhın kapısına gelip yine mürşidinin izniyle ailesine gitmelidir.⁴⁴ Eğer mürşidi kendisini ziyarete gelmişse ayrılırken elini öpmeli ve feyiz alır bir vaziyette onu yolcu etmeli ve gözden kayboluncaya kadar da yerinden ayrılmamalıdır.⁴⁵

Mürid Mürşid ilişkisinde diğer bir iletişim unsuru da mektuplaşmadır. Hâlid-i Bağdâdi, müridlerine gönderdiği bir mektupta şöyle der: "Sizlere mektup yazmanın âdâbtan olduğunu biliyor musunuz? Mektup yazmakta, feyiz ve mededi celbeme ve zikre râğbetin tazelenmesi vardır."⁴⁶ Bu ifade bize mektuplaşmanın maddi ve manevi iletişimi güçlendirdiğini ve müridin mektup yazarak ya da şeyhinin yazdığı mektuba cevap vererek feyzi kendisine doğru çekebileceğini gösterir.

Ziyaret

Mürid mürşid ilişkisinin boyutlarından birisi de müridin mürşidini ziyaretidir. Mürid, meşayihî ziyaret hususunda da âdâba riâyet etmelidir. Öncelikle ziyaret ettiği zâtın Allah'ın veli bir kulu olduğu hususunda niyetinin hâlis olması gerekir. Ziyaret ederken Allah'ın razısı dışında herhangi bir dünyevî ya da uhrevî bir gayesi olmamalıdır. Ziyaret edeceği zâtı imtihan etmek ya da ondan keramet görmek niyeti de taşımamalıdır. Ziyaret sırasında abdestli olmalıdır.⁴⁷

Sonuç

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdi'ye göre mürid-mürşid ilişkisinin pek çok boyutu bulunmakla birlikte en önemlisi feyiz boyutudur. Feyzin gerçekleşebilmesi ise ihlas, edep, muhabbet, râbîta ve hizmet gibi bazı unsurların mevcudiyetine bağlıdır. Müridin özellikle seyr u sülûkün başlangıcında mânen ilerlemesi için mürşidinden alacağı feyze büyük önem atfedilmiştir.

42 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 37.

43 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 37-38.

44 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 39.

45 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 39-40.

46 Esad Sahib, *Mektûbât-ı Mevlânâ Hâlid*, s. 175.

47 *Risâle-i Hâlidîyye*, s. 74-75.